

DOCUMENTE MEDIEVALE ÎNTR-UN INVENTAR MODERN. CAZUL ARHIVEI ORAȘULUI ȘI SCAUNULUI SEBEȘ

Maria Frînc*

Abstract: Initially created out of a practical necessity, that of facilitating the tracking of goods, inventories are also attributed a cultural value, encompassing the cultural wealth of a community. Gradually, written sources lose their legal value, being replaced by historical value. In this context, documents are viewed as witnesses of the past, very important for development of local identity. Some letters have been lost over time, but their existence can be argued through mentions in inventories. Thus, the inventories of a community's institution, created repeatedly and at different times, are important indicators for recovering local history and outlining the community's cultural value. The inventory of the town and district of Sebeș fits into this interpretative key of representing the community's cultural value and local history.

Keywords: inventory, medieval charters, archive, memory, culture heritage.

În 1388, la curtea regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, se prezintă judele orașului Sebeș, Andrei de Cașovia, înfățișând monarhului actul emis în anul anterior de acesta, prin care urbei îi este acordat dreptul de a avea un zid de apărare. La solicitarea judeului, regele reconfirmă privilegiul, fiind menționat în preambul că *quia fragilem humane nature memoriam prolixitas temporum solet plerumque perturbare, ne nostre confirmationis et approbationis series in posterum valeat retractari, sed perpetua potius firmitate consistat*¹. Fragila memorie a omului, puterea limitată a acestuia de a-și aduce aminte de faptele glorioase din trecut, a căror poveste merită păstrată ca un exemplu pentru generațiile următoare și necesitatea imortalizării unor astfel de momente prin scris, reprezintă o temă recurentă în preambulul actelor medievale din Regatul Ungariei și nu numai². Practica păstrării

---

* Asistent de cercetare, Institutul de Istorie „George Barițiu” al Academiei Române din Cluj-Napoca; Documentarist la TRANS.SCRIPT-Centrul de Diplomatică și Paleografie Documentară Medievală din cadrul Universității Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca; e-mail: maria.frinc@acad-cj.ro; maria.frinc@ubbcluj.ro; <https://orcid.org/0009-0007-4849-9639>

¹ *Documenta Romaniae Historica, C. Transilvania* [infra: *DRH-C*], vol. XVII (1386–1390), (eds.) Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă, București, Ed. Academiei Române, 2020, nr. 307.

² Francisc Pall, *Diplomatica latină cu referire la Transilvania (sec. XI–XV)*, în vol. *Documente privind Istoria României, C. Transilvania*, Introducere, vol. II, București, Edit. Academiei R.P.R., 1956, p. 292–293; Susana Andea, *Preambulul actelor în practica scrierii*, în vol.: *Writing and society in Transylvania, 13th–17th Centuries*, (ed.) Susana Andea, Cluj-Napoca, Gatineau: Argonaut Publishing, Symphologie Publishing, 2013, p. 22–27.

vii a unor evenimente sau personaje din trecut a existat, după cum menționează și Jacques le Goff în lucrarea sa *Istorie și Memorie*, înainte de uzitarea scrisului. Societățile antice manifestau această aducere aminte sau rememorare a faptelor sau oamenilor din trecut prin diverse ritualuri, trecându-se astfel de la memorare la comemorare. Datoria păstrării legăturii dintre trecut-prezent pentru viitor cădea în sarcina unui membru al familiei sau al unei comunități, un așa numit *mnemon*. Istoricul francez menționează că odată cu dezvoltarea scrisului, acest *mnemon*, păstrător al memoriei comunității, se transformă în arhivist³. Chiar dacă inițial față de așternerea memoriei în scris au existat împotriviri, memoria umană și transmiterea amintirii pe cale orală de la o generație la alta fiind privită drept o datorie față de divinitate, iar redarea acestei amintiri în scris fiind interpretată drept o desacralizare a memoriei, distorsionarea trecutului din pricina neputinței firii umane impune transmiterea amintirii vremurilor de odinioară prin scris⁴.

Cunoașterea scrisului era inițial în apanajul păturii ecleziastice, care era preocupată nu doar de elaborarea surselor scrise, ci și de păstrarea lor pentru posteritate, acest gest fiind considerat drept o datorie față de divinitate⁵. Treptat scrisul a început să fie însușit și de laici, fiind folosit de conducători ca o unealtă politică. Discutând în acest context al uzitării scrisului de către pătura conducătoare, istoricul englez Michael Clanchy în cartea sa *From Memory to Written Record*, ridică problema influenței emitentului în selecționarea momentelor demne de a fi transmise posterității⁶. Cu alte cuvinte, înscrierea unor evenimente a fost influențată de cel care beneficia de pe urma transmiterii prin scris a acelor fapte. Beneficiul survine de pe urma rolului exemplului pe care aceste înscrisuri le conțin. Importanța pildei este subliniată și în documentele din Regatul Ungariei, în cuprinsul cărora monarhul argumentează răsplătirea faptelor credincioase ale unui fidel de-al său, ca în viitor și alți supuși de-ai săi să-i fie credincioși și să săvârșească fapte și mai demne de laudă decât antecesorii lor⁷.

Selectarea unor fapte folosite ca exemplu pentru ceilalți și redarea lor în scris nu reprezintă singura cale prin care se dorea obținerea unor beneficii. Precum memoria umană limitată poate să cauzeze o distorsiune a informației, aceeași abatere de la realitate poate fi regăsită și în sursele scrise. Dacă memoria umană poate să modifice în mod neintenționat amintirea unor fapte din trecut, mintea omului orientată spre dobândirea unor avantaje economice, politice, sociale etc, transformă povestea întâmplărilor din trecut în mod intenționat, pentru a putea fi atins obiectivul. Această

³ Jacques le Goff, *History and Memory*, New York, Columbia University Press, 1992, p. 58–80.

⁴ Jacques le Goff, *op. cit.*, p. 63–68.

⁵ M.T. Clanchy, *From memory to written record: England, 1066–1307*, ed. a 3-a, Wiley-Blackwell, 2013, p. 148–151.

⁶ M.T. Clanchy, *op. cit.*, p. 151–156.

⁷ *DRH–C*, vol. XVI (1381–1385), ed. Susana Andea, Lidia Gross, Adinel Dincă, Edit. Academiei Române, București, 2014, doc. 308; *DRH–C*, vol. XV (1376–1389), ed. Susana Andea, Lidia Gross, Viorica Pervain, Adinel Dincă, București, Edit. Academiei Române, 2006, nr. 12.

intenție poate fi regăsită în emiterea unor documente false⁸. Astfel, sursele scrise, nu doar immortalizează momentele din trecut așa cum au fost, pe care memoria umană nu le poate păstra, ci și modifică acele întâmplări în funcție de scopul celui care beneficiază de pe urma actului. În acest context, utilitatea documentului este vremelnică, întrucât el depinde de cel care se folosește de sursa scrisă. În condițiile în care utilitatea sursei scrise se răsfrânge doar asupra unei familii sau generații, documentul, după schimbarea generației, este sortit pieirii. În perioada medievală, actul are o valoare juridică, legală, fapt ce îi creionează efemeritatea. Valoarea sa istorică, cea care îi redă eternitatea, este apreciată mai târziu. În funcție de valoarea acordată sursei scrise, se pot observa și intențiile oamenilor de a le păstra, distruge sau ignora.

Atunci când documentul conține informații care nu sunt agreate de generațiile ulterioare, este „condamnat” la distrugere⁹. Nimicirea poate fi produsă prin furtul, arderea sau pierderea documentelor, acțiune prin care se șterg urmele acelei surse¹⁰. Distrugerea sau pierderea surselor scrise nu a fost întotdeauna „programată”. Cărțile și documentele au avut de suferit și de pe urma conflictelor militare, a calamităților naturale, precum și a ignoranței umane, fiind păstrate în medii precare, favorabile distrugerii lor¹¹. În această situație, o soluție pentru păstrarea memoriei și a drepturilor constă în copierea sau emiterea actelor în mai multe exemplare și păstrarea lor în medii diferite¹². În perioada medievală, documentului îi este atribuită o valoare juridică, fiind privit ca o dovadă certă a deținerii unui bun în mod legal¹³. Acest fapt determină creșterea nevoii oamenilor de a dobândi un act pentru întărirea dreptului lor de stăpânire, fapt ce atrage după sine o

⁸ Susana Andea, *Considerații referitoare la practica falsificărilor de acte în Transilvania (sec. XIII–XVII)*, „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu. Series Historica”, Cluj-Napoca, 54, 2015, p. 339–348; Alexandru Ștefan, *Tentația falsului diplomatic. Cazul lui Ștefan de Sânger, notarul conventului benedictin de la Cluj-Mănăstur*, „Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (serie nouă), Istorie, tom. LXVIII, Iași, Edit. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2022, p. 168–178.

⁹ Kiss Andrei, „*Seleționare de arhivă*” din interes obștesc în anul 1542 (contribuții la istoria arhivelor din Transilvania), în vol.: *Sub semnul lui Clío: omagiu Acad. Prof. Ștefan Pascu*, Cluj, 1974, p. 464–472; *A Kolozsmonostori Konvent Jegyzőkönyvei (1289–1556)*, vol. I(1289–1484), ed. Jakó Zsigmond, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1990, p. 144–150.

¹⁰ *DRH–C*, vol. XI (1356–1360), ed. Ioan Dani, Konrad G. Gündisch, Aurel Răduțiu, Edit. Academiei R.S.R., București, 1981, nr. 26; *DRH–C*, vol. XII (1361–1365), ed. Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Sabin Belu, București, Edit. Academiei R.S.R., 1985, nr. 375; *DRH–C*, vol. XIII (1366–1370), ed. Ioan Dani, Konrad Gündisch, Viorica Pervain, Adrian Rusu, Susana Andea, București, Edit. Academiei Române, 1991, nr. 387; *DRH–C*, vol. XIV (1371–1375), ed. Aurel Răduțiu, Viorica Pervain, Susana Andea, Lidia Gross, București, Edit. Academiei Române, 2002, nr. 401.

¹¹ Károly Vekov, *Locul de adevărit din Alba-Iulia (secolele XIII–XVI)*, Cluj-Napoca, Edit. Centrul de Studii Transilvane & Gloria, 2003, p. 137–140.

¹² (...) *quod universa sua litteralia instrumenta super iuribus et possessionibus (...) ablata et asporata ac ab eodem alienate extitissent, quorum alia paria in sacristia monasterii sancti Stephani prothomarthiiris de promontorio Waradyensi more consuetudo ad conservandum reposita haberentur.* *DRH–C*, vol. XI, nr. 236; *DRH–C*, vol. XVI, nr. 244.

¹³ Susana Andea, *Actul scris și valoarea lui probatorie în practica judiciară din Transilvania (sec. XIII–XIV)*, „Anuarul Institutului de Istorie George Barițiu din Cluj-Napoca. Series Historica”, tom. LIII, 2014, p. 209–212.

dezvoltare a scrisului, precum și a instituțiilor emitente de documente. În Regatul Ungariei, instituția care a emis acte cu valoare juridică a fost cancelaria regală. Multiplicarea cererii unor astfel de documente a determinat înființarea și altor instituții cu rol de emitere de acte. Așa s-a ajuns ca în acest spațiu geografic și politic să ia ființă locurile de adeverire, asemănătoare notariatelor din Europa Apuseană¹⁴. Cancelaria capitlurilor și a conventurilor din Regatul Ungariei și implicit din Transilvania nu a fost preocupată doar de emiterea unor documente, ci și de păstrarea lor. În situația în care proprietarul unui bun pierde actul scris care îi atestă dreptul de stăpânire, cere locului de adeverire reemiterea scrisorii¹⁵. Verificarea informației și validarea dreptului de stăpânire constă în cercetarea arhivei instituției. Arhiva era organizată în așa fel încât să faciliteze depistarea actelor.

Întrucât memorarea locului de păstrare a fiecărui act depășește mintea umană, s-a ajuns treptat la constituirea unor inventare care să ajute la găsirea documentelor. Locurile de adeverire țineau o evidență a scrisorilor emise, în cadrul unor registre¹⁶. În cuprinsul acestora, documentele sunt în cea mai mare parte rezumate, fiind însemnat doar textul documentului, lipsind protocolul inițial. Istoricul Jack Goody subliniază ideea că ordonarea și clasificarea unor lucruri sunt influențate de structura socială¹⁷. Organizarea societății, precum și cererile formulate instituțiilor emitente de documente sunt cele care jalonează organizarea unei arhive. Acest fapt se observă și în cuprinsul protoalelor conventului din Cluj-Mănăstur. Întrucât societatea era interesată de obținerea documentelor pentru atestarea dreptului de stăpânire a unor bunuri imobiliare, actele privesc în principal posesiuni. Pentru a fi mai ușor depistate documentele care se referă la o anumită posesiune, la finalul protoalelor era realizat un index toponimic. Indexul este organizat alfabetic și conține pământurile, în unele situații cu o localizare a acestora în comitate și un număr care reprezintă fila unde sunt consemnate documentele privitoare la acea așezare¹⁸. Indexul, deși nu reprezintă un inventar în sine, are același rol de depistare mai rapidă a informației necesare.

¹⁴ Francisc Pall, *Contribuții la problema locurilor de adeverire din Transilvania medievală (sec. XIII–XV)*, „Studii și Materiale de Istorie Medie”, 2, 1957, p. 393–402; Lidia Gross, *Locuri de adeverire din spațiul transilvan (secolele XIII–XVI). Studiu de caz: Conventul premostratens din Dealul Orășii*, „Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca, Supliment”, 58, 2019, p. 108–111; Balló István, *A hiteleshelyek néhány kérdése hazánk okleveles gyakorlatában (XIII–XIV század)*, „Turul”. A magyar történelmi társulat, a magyar nemzeti levéltár országos levéltára és a magyar heraldikai és genealógiai társaság közlönye, 4, 1994, p. 118–119.

¹⁵ DRH–C, vol. XI, nr. 530.

¹⁶ DRH–C, vol. XVI, nr. 231; Károly Vekov, *Despre evidența documentelor în cadrul locului de adeverire din Alba Iulia*, în vol.: *Pe urmele trecutului: profesorului Nicolae Edroiu la 70 de ani*, ed. Susana Andea, Ioan-Aurel Pop, Cluj-Napoca, Academia Română/Centrul de Studii Transilvane, 2009, p. 106–112.

¹⁷ Jack Goody, *The Domestication of the Savage Mind*, Cambridge, Cambridge University Press, 1977, p. 52–73.

¹⁸ Magyar Országos Levéltár [infra: MOL], DL 36392, 36397, 36398, 36401, 36406; *A Kolozsmonostori Konvent Jegyzőkönyvei (1289–1556)*, ed. Jakó Zsigmond, vol. I, p. 144–146.

Inventarul, dincolo de utilitatea practică, reprezintă și o sursă cu valoare socială, culturală și istorică. Acesta nu conține doar o listă a surselor scrise, ci și a bunurilor deținute de proprietar. Într-un studiu privitor la inventare ca sursă materială și textuală pentru istoria culturală, de gen și socială din Evul Mediu și epoca modernă timpurie, Christina Antenhofer subliniază importanța culturală și socială pe care o aveau inventarele în perioada medievală. Autoarea face referire la lista bunurilor care era influențată de intențiile proprietarului. În situația în care bunurile însemnate sunt impozitate, scopul proprietarului este de a consemna doar o parte din ceea ce stăpânește. Atunci când însă bunurile joacă un rol social, de reflecție a poziției în societate a stăpânitorului, țelul acestuia este de a inventaria ceea ce deține sau poate mai mult¹⁹. Astfel, inventarele, asemenea altor surse scrise, nu reflectă întotdeauna realitatea, ci se mulează după intenția beneficiarului lor.

Realizate inițial dintr-o necesitate practică, aceea de a facilita depistarea bunurilor, inventarelor le este atribuită și o valoare culturală, ele cuprinzând averea culturală a unei familii sau comunități. Treptat, sursele scrise își pierd valoarea juridică, fiind înlocuită cu cea istorică și culturală. Documentele sunt privite în acest context ca martori ai trecutului, foarte importanți pentru construirea unei identități locale²⁰. Unele scrisori s-au pierdut între timp, însă existența lor poate fi argumentată prin menționarea în inventare. Astfel, inventarele instituției unei comunități, realizate în repetate rânduri și în diferite momente reprezintă indicatori importanți pentru recuperarea istoriei locale și creionarea valorii culturale a comunității. Inventarul orașului și scaunului Sebeș se înscrie în această cheie interpretativă de reprezentare a valorii culturale comunitare și a istoriei locale.

Sebeșul este atestat în prima jumătate a secolului al XIII-lea, când regele Ungariei, Andrei al II-lea emite un act cunoscut în istorie sub numele de *Andreanum*. În cuprinsul scrisorii, Sebeșul este consemnat ca *terra Sebus seu terra Siculorum*²¹. Istoricul Ferdinand Baumann localizează *terra Siculorum* drept zona din vecinătatea Sebeșului²². Chiar dacă originile acestei așezări, asemenea multor altora, lasă loc de noi analize, interpretări și cercetări²³, istoria Sebeșului devine mai limpede din a doua jumătate a veacului al XIII-lea. În 1241–1242 Transilvania a fost atacată de hoardele

¹⁹ Christina Antenhofer, *Inventories as Material and Textual Sources for Late Medieval and Early Modern Social, Gender and Cultural History (14th–16th centuries)*, „MEMO 7, 2020, Textual Thingness/Textuelle Dinghaftigkeit”, <https://memo.imareal.sbg.ac.at/wsarticle/memo/2020-antenhofer-inventories/>, accesat în iunie 2024.

²⁰ Lisanne Gibson, *Cultural Landscape and Identity*, în vol.: *Valuing Historic Environments*, ed. Lisanne Gibson, John Pendlebury, Farnham, Ashgate, 2009, p. 67-89.

²¹ *Urkundebuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* [infra: *Ub*], vol. I (1191–1342), ed. Franz Zimmermann, Carl Werner, Hermannstadt, 1892, nr. 43.

²² Ferdinand Baumann, *Zur Geschichte von Mühlbach*, în vol.: *Programm des evangelischen Unter-Gymnasiums Mühlbach* [infra: *PUM*], 1881/1882, p. 7–8.

²³ Paul Niedermaier, *Geneza orașelor medievale în Transilvania*, București, Edit. Academiei Române, 2016, p. 31–37.

tătare²⁴. Prada și distrugerile provocate de această populație a afectat o bună parte a așezărilor transilvănene, printre acestea numărându-se și Sebeșul. O mărturie în acest sens stă un document emis de papa Inocențiu al IV-lea care acordă plebanului de Sebeș, Theodor, și alte beneficii, deoarece cele obținute inițial au fost reduse considerabil, ca urmare a distrugerilor provocate de furia tătarilor²⁵. Deși invazia mongolă a pricinuit un declin economic prin distrugerile provocate, dar și social, prin reducerea populației, Sebeșul și-a revenit în urma acestui moment, cunoscând un progres economic, social și politic pe parcursul veacului al XIV-lea²⁶. La începutul veacului pomenit, Sebeșul este atestat ca reședință a scaunului săsesc, cuprinzând și alte așezări din proximitate precum Lancrăm, Petrești, Răchita, Strungari, Loman, Călnic, Deal, Pianul de Sus și de Jos²⁷. Aceeași așezare este și reședința capitlului cu același nume, subordonat episcopiei Transilvaniei și care înglobează satele dimprejur precum Aciliu, Alămor, Cunța, Gieshubel, Săcel și Săsciori²⁸. Evoluția economică și administrativă a Sebeșului influențează fără doar și poate și progresul la nivel educațional. În această perioadă este atestat primul învățător din Sebeș, cu titlul de *magister*, Ioan²⁹.

Așezarea urbei în apropierea drumului spre Țara Românească, zonă mereu amenințată de pericolul turcesc³⁰, determină o atenție sporită asupra sistemului de fortificații. Cu acest scop, Andrei de Cașovia, cetățean jurat al orașului Sebeș, se prezintă la curtea regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, cerând dreptul de întărire a apărării orașului prin ridicarea unui zid. Solicitarea lui Andrei este aprobată de monarh, care acordă totodată Sebeșului și monopolul asupra vânzării vinului local până la sărbătoarea apostolului Iacob, interzicând astfel comercializarea vinurilor străine în acel interval de timp³¹. Dezvoltarea economică de orașului, întreținută și de privilegiile regale obținute, este dovedită și prin

²⁴ Tudor Sălăgean, *Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIII-lea*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, 2003, p. 13–63; Erik Fügedi, *Castle and Society in Medieval Hungary (1000–1437)*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 1986, p. 45–47; Nora Berend, Przemysław Urban Czyk, Przemysław Wiszewski, *Central Europe in the high Middle Ages: Bohemia, Hungary and Poland c. 900–c. 1300*, United Kingdom, Cambridge, Cambridge University Press, p. 444–446; Gyula Kristó, *Ardealul timpuriu (895–1324)*, Szeged, 2004, p. 249–252; Martyn Rady, *The Mongol Invasion of Hungary*, „Medieval World”, nov–dec. 1991, p. 43–46; J.J. Saunders, *The history of the Mongol Conquests*, New York, Barnes&Noble, 1971, p. 84–89.

²⁵ *Ub*, I, nr. 80.

²⁶ Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, Alba Iulia, Edit. Altip, 2011, p. 21–25.

²⁷ I. Frățilă, M. Andrițoiu, *Scaunul săsesc Sebeș*, „Revista Arhivelor”, 1, an XII, București, 1969, p. 150–160.

²⁸ Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, p. 22.

²⁹ Ferdinand Baumann, *Älteste Schulgeschichte. 1352–1724*, în vol: *PUM*, 1895, p. 3–4; Dan Dorin Ovidiu, *Contribuții la istoria școlilor din Sebeș (secolele XIV–XIX)*, „Patrimonium Apulense”, IV, 2004, p. 249–250.

³⁰ Adinel Dincă, *Der Türkeneinfall im Burzenland aus dem Jahre 1431. Die unbekanntenen Glossen einer siebenbürgischen Handschrift*, „Transylvanian Review”, XXV, Supliment, nr. 2, 2016, p. 133–137.

³¹ *DRH–C*, vol. XVII, nr. 185, 307.

edificiile care se construiesc în acea perioadă, unul dintre acestea fiind biserica³². Construcția edificiului religios și a zidului urbei sunt lucrări costisitoare suportate cu greu de oraș³³, într-o vreme în care regalitatea maghiară împreună cu țările din Apus plănuiesc o incursiune militară în sudul Dunării, menită să oprească avansul turcilor în Europa³⁴. Cruciada militară a fost susținută și de populația din Transilvania, fie prin angajarea directă în conflictul militar, fie prin contribuții economice. La această confruntare militară care a avut loc în 1396, la Nicopole au luat parte și frații Mihail și Solomon de Sighișoara, care pentru fidelitatea dovedită regelui sunt recompensați cu trei sate săsești, Sebeșel, Șpring și Drașov și alte patru sate românești care țin de Sebeșel³⁵. Această donație contribuie la slăbirea puterii economice a Sebeșului, fiind un prim pas spre declinul urbei.

Decalajul acesteia a fost resimțit mai puternic în prima jumătate a secolului al XV-lea, când turcii au pătruns în Transilvania³⁶, ajungând la porțile orașului. În urma convingerilor voievodului muntean, Vlad Dracul, parohul Anton și alți cetățeni ai orașului au deschis porțile urbei, predând astfel Sebeșul turcilor³⁷. Opozanții invadatorilor s-au retras într-un turn, care a fost apoi atacat de oastea Imperiului Otoman și oponenții luați prizonieri. Printre cei luați în captivitate s-a numărat și un student care scrie mai apoi o carte despre obiceiurile turcilor, o lucrare cu largă circulație în Europa³⁸. Atacul turcilor din 1438 este un moment care rămâne în memoria colectivă multă vreme și care reprezintă nu doar un eveniment tragic din istoria Sebeșului, ci și înscrie Sebeșul în istoria mai largă a Transilvaniei și a Regatului Ungariei.

După acest moment, așezarea nu se mai poate redresa economic, în ciuda privilegiilor de care beneficiază din partea regilor Ungariei Albert³⁹ și Ladislau al V-lea⁴⁰. În a doua jumătate a secolului al XV-lea, Sebeșul este donat de regele

³² Friedrich Reuschel, *Die evangelische Pfarrkirche in Mühlbach*, în vol.: PUM, 1878, p. 3–8; Radu Heitel, *Monumentele medievale din Sebe-Alba*, București, Edit. Meridiane, 1964, p. 10–26; Călin Anghel, *Fortificația bisericii parohiale evanghelice din Sebeș. Problematika datării*, „Annales Universitatis Apulensis. Series Historia”, 14/1, 2010, p. 341–346; Idem, *Istoriografia privind biserica evanghelică din Sebeș*, „Patrimonium Apulense”, VII-VIII, 2008, p. 275–287.

³³ Călin Anghel, *Fortificația orașului Sebeș în istoriografie*, „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis”, 6, 2014, p. 297–298; Radu Heitel, *Monumentele medievale din Sebeș-Alba*, p. 26–29; Mihaela Sanda Salontai, *Observații privind fortificațiile medievale ale orașului Sebeș*, „Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis”, 14/1, 2022, p. 116–120.

³⁴ Tamás Pálosfalvi, *From Nicopolis to Mohács. A history of Ottoman-Hungarian Warfare 1389–1526*, Brill, Leiden&Boston, 2018, p. 55–65.

³⁵ *Ub*, III (1391–1415), ed. Franz Zimmermann, Carl Werner, Georg Müller, Hermannstadt, 1897, nr. 1496, 1505.

³⁶ Francisc Pall, *Știri noi despre expedițiile turcești din Transilvania în 1438*, în vol.: Francisc Pall, *Românii și cruciada târzie*, Cluj-Napoca, Edit. Argonaut, 2003, p. 88–99.

³⁷ Biblioteca Academiei Române, București [infra: BAR, București], Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/11; *Ub*, V (1438–1457), ed. Gustav Gündisch, București, 1975, nr. 2330.

³⁸ Georg Captivus Septemcastrensis, *Tratat despre obiceiurile, ceremoniile și infamia turcilor*, trad. Ioana Costa, studiu introductiv: Constantin Erbiceanu, București, Edit. Humanitas, 2017, p. 6–28.

³⁹ BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/9; *Ub*, V, nr. 2358.

⁴⁰ Idem, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/12; *Ub*, V, nr. 2953.

Matia Corvin familiei Pongracz⁴¹, reușind să-și răscumpere libertatea, abia după 11 ani, cu un efort financiar ridicat la 20.000 de florini⁴². Chiar și așa, meșteșugurile care întrețineau odinioară dezvoltarea economică a orașului cad pe plan secund în veacul al XVI-lea, când activitatea principală devine cea agricolă. În acest context, joacă un rol important și înglobarea posesiunii Gusu în hotarele Sebeșului, după îndelungi conflicte purtate cu capitlul din Alba Iulia⁴³.

Atacurile militare suferite, precum și apropierea de un oraș episcopal și mai apoi princiar al Transilvaniei nu a mai permis Sebeșului să atingă apogeul veacului al XIV-lea. Cu atât mai mult, în 1661, așezarea a fost din nou atacată de turcii conduși de Ali Pașa, care au provocat și un incendiu în urma căruia au supraviețuit doar biserica, școala și o parte din casa parohială⁴⁴.

Toate aceste momente de anvergură și declin, resimțite de orașul Sebeș de-a lungul veacurilor au fost consemnate în sursele scrise, păstrate astăzi în diverse fonduri și arhive. O astfel de sursă se regăsește la Arhivele Naționale ale României-Serviciul Județean Cluj, în fondul Primăria orașului Bistrița, Seria Socoteli. Actul constă într-un inventar de patru file, care consemnează 69 de documente privitoare la orașul Sebeș din intervalul 1291–1753. Cele mai multe acte datează din secolele XIII–XVI, în număr de 38, în vreme ce, din secolele XVII–XVIII sunt consemnate 31 de documente. Scrisorile sunt prezentate sub formă de rezumat care cuprinde emitentul, acțiunea principală și anul, nefiind redată în ordine cronologică. Inventarul nu este datat, însă grafia literelor îl încadrează în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Menționarea unor scrisori din 1753 reprezintă un argument suplimentar pentru datarea sursei în intervalul pomenit. Materialul subiacent este hârtia, cu dimensiunile aproximative ale filei 42/27 cm. Deși forma de redare a literelor plasează sursa pomenită în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, intervalul realizării ei poate fi mai restrâns prin cercetarea filigranului. Actul conține un filigran cu dimensiunile 9/6 cm. Acesta reprezintă simbolul imperial, un vultur bicefal încoronat care ține într-o gheară o sabie, iar în cealaltă o cruce. Sub însemnul imperial este scris C.S. Hauser. Pe cealaltă filă este indicată calitatea hârtiei prin redarea cifrei 2 care reprezintă o calitate inferioară. Sub acest simbol este scris ORLATH. Toate aceste însemne coroborate indică producția hârtiei la Orlat, o moară a cărei existență este atestată între 1770–1865. Fabrica de hârtie de la Orlat este manufactura cu cea mai mare producție de hârtie din Transilvania acelor vremi. Ea a fost înființată cu scopul de a asigura hârtia pentru regimentul de grăniceri cantonat în

⁴¹ BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/16; *Ub*, VI (1458–1473), eds. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch, București, 1981, nr. 3409, 3410; Ferdinand Baumann, *Die Schenkung der Stadt und des Stuhles Mühlbach*, în vol.: *PUM*, 1876, p. 5–28, Urkundenbuch, I, II, IV, V.

⁴²*Ub*, VII (1474–1486), eds. Gustav Gündisch, Herta Gündisch, Gernot Nussbächer, Konrad G. Gündisch, București, 1991, nr. 4284, 4285.

⁴³ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Alba [infra: SJAN Alba], Fond *Scaumul săsesc Sebeș*, dos. nr. 1/1504, 3/1514; Călin Anghel, *Evoluția urbanistică a orașului Sebeș*, p. 28–29.

⁴⁴ SJAN Alba, Fond *Scaumul săsesc Sebeș*, dos. nr. 2/1664.

zonă. Hârtia produsă la Orlat nu a fost utilizată însă doar pentru documentele militare, ci a fost uzitată și de alte instituții din diferite orașe. Fabrica a fost închiriată de-a lungul existenței sale de diferiți întreprinzători, printre aceștia fiind și Clemens Sein Hauser, atestat drept chiriaș al fabricii între 1780-1805⁴⁵. Prin urmare, hârtia documentului discutat a fost produsă la Orlat, în intervalul 1780-1805, fiind de o calitate inferioară. Datarea materialului subiacent în perioada menționată nu înseamnă neapărat realizarea inventarului între acei ani, însă forma scrisului indică redactarea lui, nu după mult de la producerea hârtiei⁴⁶.

În studiul de față am în vedere doar scrisorile emise până în 1600, consemnate în inventar, lăsându-le astfel de o parte pe cele din veacurile XVII–XVIII. Documente medievale sunt preponderente din secolul al XVI-lea, urmate apoi de cele din veacul al XV-lea, și câte o scrisoare din secolele XIII–XIV. Cele mai multe documente sunt emise de regii Ungariei și mai apoi de principii Transilvaniei. Acestea privesc în cea mai mare parte privilegiile orașului sau donații către oraș, precum și donarea urbei. O altă categorie de documente se referă la trasarea hotarului dintre Sebeș și așezările limitrofe. Scrisorile rezumate în această listă se păstrează astăzi fie în original, fie doar copii moderne la Arhivele Naționale ale României- Serviciul Județean Alba⁴⁷, Biblioteca Academiei Române-București⁴⁸ și Muzeul de Istorie „Ioan Raica” din Sebeș⁴⁹. Din totalul documentelor emise între secolele XIII–XVI, 11 acte care datează din veacul al XVI-lea nu au putut fi identificate. Aceasta nu înseamnă neapărat că nu mai există, însă divizarea arhivei orașului și scaunului Sebeș între Sebeș, Alba, Deva și București a cauzat și rătăcirii de acte, care în viitor, probabil, vor putea fi depistate. Dincolo de analiza cantitativă a surselor scrise emise, păstrate și pierdute referitoare la Sebeș, inventarul scoate la lumină și un alt aspect important al organizării unei arhive. Menționarea într-o singură listă a documentelor care astăzi se găsesc în fondul scaunului săsesc Sebeș și în arhiva orașului indică o păstrare a surselor, cel puțin până la începutul secolului al XIX-lea la un loc. Dezvoltarea sistemului arhivistic național a produs însă divizarea arhivei scaunului și orașului Sebeș în mai multe fonduri a diferitelor instituții. Un alt factor care a contribuit la împărțirea fondului documentar medieval privitor la Sebeș constă în neglijența comunității față de păstrarea documentelor istorice aflate în patrimoniul ei.

⁴⁵ Horváth József, *Erdély és kárpátalja papírmalmaiban készített merített papírok vízjeleinek gyűjteménye*, vol. 1, Budapest, 2017, p. 53; Jakó Zsigmond, *Az Erdélyi papírmalmok feudalizmus kori történetének vázlata (XVI–XIX század)*, „Levéltári Közlemények”, 60, 1989, p. 29–30. József Dabrowski, *Paper Manufacture in Central and Eastern Europe before the Introduction of Paper-Making Machines*, <https://www.paperhistory.org/dabro.pdf>, accesat în iunie 2024; Lajos N. Varga, *Vízjegyek*, vol. 2, Budapest, 1995, p. 191–192, 218, 236, 241; Aurel Dîmboiu, *De la piatră la hirtie*, București, Edit. Științifică, 1964, p. 307.

⁴⁶ Al. Mareș, *Filigranele hârtiei întrebuințate în țările române în secolul al XVI-lea*, București, Edit. Academiei Republicii Socialiste România, 1987, p. XXXVIII–XXXIX.

⁴⁷ SJAN Alba, Fond *Scaumul săsesc Sebeș*, în preluare arhivistică.

⁴⁸ BAR, București, Colecția Documente Istoric. Cunoașterea documentelor din arhiva orașului Sebeș, păstrate în Fondul BAR din București i se datorează profesorului Adinel Dincă, căruia îi mulțumesc și pe această cale.

⁴⁹ Muzeul Municipal „Ioan Raica” din Sebeș, arhiva instituției.

Dezinteresul ei și pe de altă parte interesul altor persoane de specialitate sau nu, față de aceste surse, construiesc cadru propice mutării documentelor. În *Îndrumător în arhivele statului. Județul Alba* este menționată transportarea unor documente din arhiva orașului Sebeș la București de către Nicolae Iorga, în perioada interbelică⁵⁰. Lucrările istoricului, precum și cele privitoare la activitatea lui nu pomenesc de acest transfer⁵¹, însă în inventarul de documente istorice de la Biblioteca Academiei Române-București, în cazul documentelor privitoare la Sebeș, este notată arhiva Iorga⁵². Această informație poate indica mutarea unor documente medievale de la Sebeș la București de către Nicolae Iorga, probabil în perioada interbelică, atunci când istoricul a întreprins mai multe călătorii în zonă. Reunirea fondurilor și colecțiilor de documente privitoare la orașul Sebeș din toate instituțiile menționate mai sus este realizată prin lista documentelor regăsită la serviciul județean Cluj al ANR. În cuprinsul acestei surse, dincolo de informațiile legate de documente, în dreptul fiecărei scrisori este însemnat un număr de pagină, fapt ce indică apartenența listei la un registru în care au fost copiate documentele medievale și moderne referitoare la oraș. În fondul Parohiei evanghelice Sebeș de la serviciul județean Alba al ANR se păstrează două manuscrise moderne în care sunt copiate documente medievale și moderne referitoare la oraș, însă niciunul dintre acestea nu corespunde cu lista documentelor regăsită la Cluj⁵³.

Chiar și în lipsa registrului la care face referire prin trimiterile de pagină, inventarul modern, prin menționarea unor documente medievale și moderne privitoare la Sebeș, care se mai păstrează sau nu, reprezintă o sursă importantă pentru recuperarea memoriei comunității, al patrimoniului cultural al acesteia și construirea identității locale.

ANEXĂ

1. *Mandatum principis Mathiae ut impignorata possessio Kiszybl civitati Szaszsebes restituatur. 1485*⁵⁴. pag. 1.
2. *Quietantia capituli Albensis super 700 florenis in monetis regalibus, ex literalibus Kszybl concernentibus. 1520*⁵⁵. pag. 3.

⁵⁰ *Îndrumător în arhivele statului. Județul Alba*, București, 1989, p. 163.

⁵¹ Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga 1871–1940*, București, Edit. Științifică și Enciclopedică, 1976; Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. 1–3, București, 1931; Ștefan Meteș, *Activitatea istorică a lui Nicolae Iorga*, București, Edit. Librăriei Pavel Suru, 1921.

⁵² BAR, București, *Inventar de documente istorice*, Pachete 734–742.

⁵³ SJAN Alba, Fond *Parohia evanghelică C.A. Sebeș*, Manuscris copie a 58 de documente referitoare la privilegiile acordate orașului Sebeș în perioada 1345–1731, nr. 4; Manuscris copie de documente privind istoria orașului Sebeș, nr. 2.

⁵⁴ Data: 17 iunie 1485. Emitent: Matia, regele Ungariei. Forma de păstrare: Transumpt în actul emis de capitulul din Alba Iulia, din 8 august 1485. MOL Budapesta, DL 30908; DF 286737. Ediție: *Ub. VII*, nr. 4596.

⁵⁵ Data: 28 mai 1520. Emitent: Capitlul din Alba Iulia. Forma de păstrare: original, SJAN Alba, Fond *Scaumul săsesc Sebeș*, 1/1520.

3. *Mandatum Sigismundi Bathori ad requisitores capituli Albensis, ut instrumenta Szaszsebis tangentia quadrant 1585*⁵⁶. pag. 4.
4. *Mandatum Sigismundi Bathori 1585 ad capitulum Albense ut litalia instrumenta civitatem Szaszsebes tangentia in conservatorio reperibilia quadrant et exhibeant et donationales comitis Fuconis super molendino medio in Geszivel et curia in eadem possessione*⁵⁷. pag. 8.
5. *Donatio Magdalenae ad Dominicum Biro super predio Giszebel. 1476*⁵⁸. pag. 13.
6. *Quietantia Dominici Biro super 50 fl. Auri 1485 a Stephano Markgraf levatis*⁵⁹. pag. 17.
7. *Schreiben des Königs Mathias wegen des verschändeten Erbguts Kiszybl, welches eingelösst und der Stadt Mühlbach zurückgegeben werden soll. 1485*⁶⁰.
8. *Donationales Vladislai super predio Giszebel 1514*⁶¹.
9. *Dieselbe deutsch*⁶².
10. *Mandatum regis Vladislai ut Iohannes Horvath ad restrictionem et restitutionem commissorum a Petro comite de Bozin rogatur et compelletur, dein ut incolas civitatis Szaszsebes et capitulum Albense ratione possessionis Giszevel ad concordiam deducat. 1504*⁶³. pag. 23.
11. *Mandatum regis Vladislai ut Kiszybl applicatur civitati Szaszsebes et simul statutio preficiatur in quo actu Josa quidam nomine capituli ante silvam protestatur de quo refert deputatio. 1514*⁶⁴. pag. 25.
12. *Conclusum supra predium Kiszebel*⁶⁵. pag. 29.
13. *Iohannes de Zapolya possessionem Kiszybl cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet capituli Albensi adiudicari statuit et committit. Iohannes de Bathor procurator hoc iudicio non contentus deliberationem in curiam regiam transmitti postulavit. 1514*⁶⁶. pag. 31.

⁵⁶ Data: 26 aprilie 1585. Emitent: Sigismund Báthory, principele Transilvaniei. Forma de păstrare: Transumpt într-o scrisoarea requisitorilor din Alba Iulia din 10/20 mai 1585. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 1/1585.

⁵⁷ Data: 26 aprilie 1585. Emitent: Sigismund Bathory, principele Transilvaniei. Forma de păstrare: Transumpt în actul requisitorilor din Alba Iulia, din 3 mai 1585. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 3/1585.

⁵⁸ Data: 16 iulie 1476. Emitent: Capitlul din Alba Iulia. Forma de păstrare: copie modernă, simplă. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 1/1476. Ediție: *Ub.*, VII, nr. 4126.

⁵⁹ Data: 16 septembrie 1485. Emitent: Dominic Biro. Forma de păstrare: original. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 1/1485.

⁶⁰ Data: 17 iunie 1485. Emitent: Matia, regele Ungariei. Forma de păstrare: Transumpt în actul emis de capitlul din Alba Iulia, din 8 august 1485. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/21.

⁶¹ Data: 12 aprilie 1514. Emitent: Vladislav al II-lea, regele Ungariei. Fomar de păstrare: original. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 3/1514.

⁶² Data: 12 aprilie 1514. Emitent: Vladislav al II-lea, regele Ungariei. Foma de păstrare: copie simplă. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 2/1514.

⁶³ Data: 25 iulie 1504. Emitent: Vladislav al II-lea, regele Ungariei. Forma de păstare: original. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 1/1504.

⁶⁴ Data: 12 aprilie 1514. Emitent: Vladislav al II-lea, regele Ungariei. Forma de păstrare: transumpt în actul conventului din Cluj-Mănăstur, din 26 martie 1514. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 4/1514. Originalul documentului emis de regele Ungariei, Vladislav al II-lea, se păstrează la MOL Budapesta, DL 28683.

⁶⁵ Data: 26 martie 1514. Emitent: Conventul din Cluj-Mănăstur. Forma de păstrare: original. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 4/1514.

⁶⁶ Data: 25 ianuarie 1514. Emitent: Ioan Zapolya, voievodul Transilvaniei. Forma de păstrare: transumpt în actul capitlului din Alba Iula din 6 aprilie 1825. Arhiva: SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 4/1514.

14. *Ut civitas Sebes muro circumdetur et muniatur a Sigismundo annuitur tum ut infra festum beati Jacobi apostoli nemo vina ad civitatem Sebes venditionis causa impostare valeat. 1387⁶⁷. pag. 43.*
15. *Mandatum Alberti ut cives civitatis ut et sedis Zazsebes combustis a turcis literalibus instrumentis libertatibus indultiset in posterum utantur et fruuntur. 1439⁶⁸. pag. 47.*
16. *Ladislaus Johannes Zaz iudicis regii nundinas liberas et forum hebdomadale in civitate Zazsebes celebrandas esse annuit et concedit. 1457⁶⁹. pag. 49.*
17. *Mandatum Ladislai ut Iohannes Gereb cives civitatis Zazsebes in usu et fructione silvarum regalium quas sibi appropriaverat nequaquam impediatur. 1455⁷⁰. pag. 50.*
18. *Mathias rex civitatem Sebes cum villis suis Iohanni Pangraz hereditibusque suis confert. 1464⁷¹. pag. 53.*
19. *Mandatum Mathiae ut cives ubiviiis cementum pro reformatione civitatis Zazsebes necessarium laborari facere possint et valeant. 1487⁷². pag. 55.*
20. *Iohannes de Zapolya de concordatione capituli Albensis et civitatis Szaszsebes supra particula terra litigiosa literas privilegiales exhibet. 1526⁷³. pag. 56.*
21. *Ignoscit Ioahannes rex civibus civitatis Szaszsebes hosti adhesio cum mandato ne in personis, rebus et bonis turbentur et damnificentur. 1531⁷⁴. pag. 59.*
22. *Reambulatio territorii Sabesiensis et Lanckerchiensis. 1563⁷⁵. pag. 61.*
23. *Mandatum Iohannis ut testado Iohannes Kalmar civibus invitatis edificata destruat et uxor Iohanni Kalmar de mercatura funium super sedeat. 1569⁷⁶. pag. 79.*
30. *Literae de possessionibus Hortobagyfalva Sinna, Orlath, Scsell, Universitati nationis saxoniae transpositis. 1575⁷⁷. pag. 104.*
32. *Collationales Mathiae regis quoad ius asili immunitatem ab omnibus oneribus, introductionem vinorum extraneorum domui nobilis Sandrini Swki in Szaszsebes factae. 1485⁷⁸. pag. 108.*
33. *Literae Christophori Bathori de Somlyo ad Ioane Theoreck de Enning ut de possessione domus ab Andrea quidam citra scitum civium Sabesiensis sibi divenditae desistat. 1579⁷⁹. pag. 111.*

⁶⁷ Data: 23 noiembrie 1387. Emitent: Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei. Forma de păstrare: transumpt în actul lui Sigismund de Luxemburg, regele Ungariei, din 23 noiembrie 1388. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/1-1a. Ediție: DRH-C, XVII, nr. 185, *Ub*, II, nr. 1219.

⁶⁸ Data: 14 septembrie 1439. Emitent: Albert, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/9. Ediție: *Ub*, V, nr. 2358.

⁶⁹ Data: 14 februarie 1457. Emitent: Ladislau al V-lea, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/14. Ediție: *Ub*, V, nr. 3064.

⁷⁰ Data: 20 ianuarie 1455. Emitent: Ladislau al V-lea, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/12. Ediție: *Ub*, V, nr. 2953.

⁷¹ Data: 26 noiembrie 1464. Emitent: Matia, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/16. Ediție: *Ub*, VI, nr. 3409.

⁷² Data: 8 aprilie 1487. Emitent: Matia, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/26. Ediție: *Ub*, nr. 4704.

⁷³ Pierdut.

⁷⁴ Pierdut.

⁷⁵ Data: 2 noiembrie 1563. Emitent: Ioan Sigismund Zapolya, regele Ungariei. Forma de păstrare: Copie autenticată din 22 februarie 1825. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/84.

⁷⁶ Pierdut.

⁷⁷ Pierdut.

⁷⁸ Data: 21 august 1485. Emitent: Matia, regele Ungariei. Forma de păstrare: original. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/22. Ediție: *Ub*, VII, nr. 4603.

⁷⁹ Pierdut.

34. *Attestatorium super exsolutione domus cuiusdam a Nicola Andras per civitatem Sabesum emta. 1580⁸⁰. pag. 113.*
39. *Communitati de Peen Saxonicali medietas possessionis Olapeen ex congregatione iudiciaria generali Cibiniensis adiudicatur. 1456⁸¹. pag. 135.*
40. *Fassiones dominarum Margarethae et Barbarae super portionibus possessionariis suis in Olah Pian ad manus Szasz Pianensium divenditis coram Universitati Saxonum editae et in literas relatae. 1454⁸². pag. 139.*
41. *Reambulatio metarum inter Szaszpian et Thartaria. 1486⁸³. pag. 143.*
42. *Reambulatio metalis inter Sz. Sebes et Sz. Pian. 1520⁸⁴. pag. 154.*
43. *Literae privilegiales Andreae regis nobilibus Transylvanicis ac etiam personis ecclesiasticis indultae. 1291⁸⁵. pag. 155.*
45. *Instrumentum publicum quo Lanckerch molendinum Simoni Iankeszy altarisae cum eius proventibus ob condemnationem quarundem pecuniarum consignare intendunt hoc autem non contento Lanckerch iudicibus delegatis et Simoni altarisae rufus alta voce inhibent ut eos iudices delegati porro gravari facere non velint. 1495⁸⁶. pag. 179.*
46. *Iohannes II. approbat cum magistris prothonotariis II. deliberationem iudiciariam ab Universitate Saxonum super reambulatione territorii Sz. Sebes et Lankerek factam. 1563⁸⁷. pag. 183.*
47. *Sigismundus Bathori de Somlyo mandat ut possessio Varadya vocata a parte possessionum Lankerek et Limba reambuletur et novae literae metalis si nullae exstiterint; extraderunt; contradictores autem si qui fuerint ad 15^{iam} diem usque in curia rationem contradictionis efficacem reddant. 1590⁸⁸. pag. 185.*
48. *Sigismundus Bathori de Somlio commisit procuratorem iutorum quod actores metalis reambulationis nullis testis habuissent condensationem causae a iure expectere. 1592⁸⁹. pag. 189.*
49. *Series metalis reambulationis possessionis Varadya cum vicinorum et commetaneorum contradictorum et evocatorum nominibus et cognominibus terminoque assignato conscientiose rescripta. 1590⁹⁰. pag. 192.*
50. *Christophor Bathori de Somlyo confirmat incolis Lankerek literas Ioannis regis ne a gentibus exercitibus damnificentur aut illis vis aut violentia inferatur. 1576⁹¹. pag. 203.*

---

⁸⁰ Pierdut.

⁸¹ Data: 3 iunie 1456. Emitent: Universitatea Săsească. Forma de păstare: copie simplă. Arhiva: MOL Budapesta, DF 246254. Ediție: *Ub*, V, nr. 3024.

⁸² Data: 9 decembrie 1454. Emitent: Universitatea Săsească. Arhiva: azi pierdut. Ediție: *Ub*, V, nr. 2945.

⁸³ Data: 4 iulie 1486. Emitent: Ștefan Bathory, judele curții regale. SJAN Alba, Fond *Scaunul săsesc Sebeș*, 1/1486. Ediție: *Ub*, VII, nr. 4655.

⁸⁴ Data: 29 februarie 1520. Emitent: Universitatea Săsească. Forma de păstare: copie simplă. Arhiva: Muzeul Municipal „Ioan Raica” din Sebeș, arhiva muzeului, D. 190.

⁸⁵ Data: 22 februarie 1291. Emitent: Andrei al III-lea, regele Ungariei. Forma de păstare: transumpt în actul capitlului din Alba Iulia, din 1291–1301. Arhiva: MOL Budapesta, DL 30586. Ediție: *Ub*, I, nr. 242.

⁸⁶ Pierdut.

⁸⁷ Data: 2 noiembrie 1563. Emitent: Ioan Sigismund Zapolya, regele Ungariei. Forma de păstare. Copie autenticată din 22 februarie 1825. Arhiva: BAR, București, Colecția Documente Istorice, DCCXXXIV/84.

⁸⁸ Pierdut.

⁸⁹ Pierdut.

⁹⁰ Pierdut.

⁹¹ Pierdut.